

ปัจจัยที่สัมพันธ์กับพฤติกรรมการสูบบุหรี่หรือหลีกเลี่ยงภาษีในภาคใต้ของไทย

FACTORS RELATED TO TAX AVOIDANT CIGARETTE SMOKING IN
THE SOUTH OF THAILAND

มณฑา เก่งการพานิช (Mondha Kengganpanich)*

ธราดล เก่งการพานิช (Tharadol Kengganpanich)**

กรกนก ลัธธันท์ (Konkanok Lattanand)***

ศรีณญา เบญจกุล (Sarunya Benjakul)****

หทัยชนก พรอคเจริญ (Hataichanok Puckcharearn)*****

บทคัดย่อ

การสูบบุหรี่หรือหลีกเลี่ยงภาษีเป็นปัญหาสำคัญต่อการควบคุมยาสูบของประเทศไทย การวิจัยสำรวจแบบภาคตัดขวางนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมการสูบบุหรี่หรือหลีกเลี่ยงภาษี และปัจจัยทำนายพฤติกรรมการสูบบุหรี่หรือหลีกเลี่ยงภาษีของผู้สูบบุหรี่ปัจจุบันในภาคใต้ของไทย พื้นที่เป้าหมาย 8 จังหวัดของภาคใต้ที่มีอัตราการสูบบุหรี่สูง ได้แก่ ปัตตานี สตูล สงขลา พัทลุง พังงา ระนอง ภูเก็ต และสุราษฎร์ธานี โดยศึกษาในผู้สูบบุหรี่ปัจจุบันที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไปในเขตเทศบาล/เขตเมือง เลือกตัวอย่างแบบเป็นระบบได้จำนวน 2,048 ตัวอย่าง เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์และเก็บซองบุหรี่ ระหว่างเดือนมีนาคมถึงมิถุนายน 2554 วิเคราะห์ความแตกต่างของสัดส่วนด้วยค่า 95%CI สำหรับปัจจัยที่มีความสัมพันธ์และทำนายพฤติกรรมการสูบบุหรี่ด้วยสถิติ Binary Logistic Regression

การศึกษาพบว่า ผู้สูบบุหรี่ปัจจุบันในภาคใต้สูบบุหรี่หรือหลีกเลี่ยงภาษีร้อยละ 16.0 โดยพิจารณาจากซองบุหรี่ที่ไม่ติดอากรแสตมป์ไทย คุณลักษณะของผู้ที่สูบบุหรี่หรือหลีกเลี่ยงภาษีเป็นผู้หญิงสูบบุหรี่มากกว่าผู้ชายร้อยละ 3 ช่วงอายุระหว่าง 18-24 ปีสูบบุหรี่มากที่สุด เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 95% พบว่าผู้สูบบุหรี่ที่จบประถมศึกษาสูบบุหรี่หรือหลีกเลี่ยงภาษีมากกว่ากลุ่มระดับการศึกษาสูง กลุ่มคนจนที่สุดสูบบุหรี่หรือหลีกเลี่ยงภาษีที่มากกว่ากลุ่มฐานะอื่น ๆ และผู้สูบบุหรี่ของจังหวัดปัตตานีสูบบุหรี่มากกว่าทุก ๆ จังหวัด รองลงมาคือจังหวัดสตูล โดยร้อยละ 76.9 ซื้อมันหรือหลีกเลี่ยงภาษีครั้งล่าสุดจากร้านขายของชำ รองลงมาคือ ตลาดมืด และพ่อค้าเร่ จากการศึกษาพบ 7 ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์และสามารถทำนายพฤติกรรมการสูบบุหรี่หรือหลีกเลี่ยงภาษีของผู้สูบบุหรี่ปัจจุบันอายุ 18 ปีขึ้นไปในภาคใต้ เรียงตามปัจจัยที่มีอิทธิพลมากไปน้อยเมื่อควบคุมอิทธิพลของปัจจัยอื่น ๆ ดังนี้ คือ 1) การรับรู้ว่าเป็นบุหรี่ยี่ห้อที่ไม่มีเสียภาษี 2) จังหวัด 3) การรับรู้ว่าเป็นบุหรี่ยี่ห้อที่จำหน่ายบริเวณรอบที่อยู่อาศัยเป็นบุหรี่ยี่ห้อที่ไม่มีเสียภาษี 4) ความพยายามในการซื้อบุหรี่ยี่ห้อที่ราคาถูกกว่าปกติ

Correspondence : รศ.ธราดล เก่งการพานิช คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, Email: ktharadol@gmail.com

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

** รองศาสตราจารย์ คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

*** อาจารย์ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี กรุงเทพ

**** นักวิชาการสาธารณสุข สำนักควบคุมยาสูบ กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข

***** นักวิชาการสถิติ สำนักงานสถิติแห่งชาติ

ใน 6 เดือนที่ผ่านมา 5) อาชีพ 6) สถานภาพทางเศรษฐกิจ และ 7) กลุ่มอายุ ซึ่งทั้ง 7 ปัจจัยสามารถร่วมกันทำนายพฤติกรรมการสูบบุหรี่ที่หลีกเลี่ยงภาษีได้ร้อยละ 40.8

ดังนั้น หน่วยงานที่มีหน้าที่ต้องร่วมกันปราบปรามการลักลอบบุหรี่ยี่ห้อหนีภาษีอย่างเคร่งครัด อีกทั้งควรมีมาตรการอื่นควบคู่ไปด้วย อาทิ การบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัด การขึ้นภาษีอย่างต่อเนื่อง การปรับแก้กฎหมายให้เพิ่มบทลงโทษการละเมิด การรณรงค์ให้ความรู้แก่เยาวชน และพัฒนาระบบการเฝ้าระวังบุหรี่ยี่ห้อหนีภาษีในพื้นที่ เพื่อลดพฤติกรรมการสูบบุหรี่ที่หลีกเลี่ยงภาษี

คำสำคัญ: บุหรี่ที่หลีกเลี่ยงภาษี / ผู้สูบบุหรี่ปัจจุบัน / ภาคใต้ของไทย

Abstract

Tax avoidant cigarette smoking has affected on tobacco control in Thailand. This cross-sectional study aimed to study the tax avoidant cigarette smoking and predicting factors of the tax avoidant cigarette smoking among current smokers in the south of Thailand. Target groups were current smokers aged 18 years and over, living in municipal or urban areas, in eight provinces of the south; Pattani, Satul, Songkhla, Phangha, Ranong, Phuket and Suratthani. Samples were selected by systematic sampling with listing and data collection. Data were collected by face to face interview and cigarette pack gathering from 2,048 samples during March to June, 2011 and analyzed for the factors affecting on tax avoidant cigarette smoking by Binary Logistic Regression.

The results showed 16% of current smokers smoked tax avoidant cigarettes, considered by examining the tax stamp on the packs. The traits of tax avoidant cigarette smokers were significantly high among female (higher than male for 3%), the lower age, student, and low to moderate income groups. The three provinces which found highly use of tax avoidant cigarettes were Pattani, Satul and Songkhla. Nearly 77% of tax avoidant cigarette smokers purchased the last cigarettes from grocery shops, black market and hawkers. The results revealed seven factors affecting on the tax avoidant cigarettes smoking from high to low effect. They were: 1) perceived the last cigarette purchase was tax avoidant cigarettes 2) province 3) perceived that cigarette selling around residence was tax avoidant cigarettes 4) tried to buy cheaper cigarette than normal cigarette in the past 6 months 5) occupation 6) economic status and 7) age group. These seven co-factors could predict the illicit cigarette smoking for 40.8%.

These results recommend the related organization to join to strictly subdue the cigarette smuggling, including execute the other measures together such as strictly law enforcement, continuous tax increase, adjustment of law to increase the punishment of violation, health education to youth, and development of surveillance system for tax avoidant cigarettes.

Key words : Tax Avoidant Cigarettes, Current Smokers, the South of Thailand

ความสำคัญของปัญหา

อัตราการสูบบุหรี่ของประเทศไทยลดลงอย่างต่อเนื่องจากร้อยละ 32.0 ในปี 2534 เหลือร้อยละ 20.7 ในปี 2552 (กระทรวงสาธารณสุข กรมควบคุมโรค สำนักควบคุมการบริโภคยาสูบ, 2553) ซึ่งเชื่อว่าส่วนหนึ่งเป็นผลจากมาตรการทางภาษีที่มีประสิทธิภาพที่สุดในการควบคุมยาสูบ (Levy, Benjakul, Ross, & Ritthiphakdee, 2008) อย่างไรก็ตามปรากฏการณ์ที่ทำลายและสร้างความตระหนักให้สังคมไทยคือ อัตราการสูบบุหรี่ที่เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 21.4 ในปี 2554 (กระทรวงสาธารณสุข กรมควบคุมโรค สำนักควบคุมการบริโภคยาสูบ, 2553) และยืนยันด้วยผลการสำรวจการบริโภคในผู้ใหญ่ระดับโลกในปี 2552 (BTC, MPH, Thailand, CDC, Atlanta & WHO-SEA, 2009) และปี 2554 ที่พบอัตราการสูบบุหรี่ปัจจุบันที่เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 23.5 เป็นร้อยละ 23.8 (กระทรวงสาธารณสุข กรมควบคุมโรค, 2555) ซึ่งในห้วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่มีการขึ้นภาษีสรรพสามิตจากร้อยละ 80 ในปี 2550 เป็นร้อยละ 85 ในปี 2552 (กระทรวงสาธารณสุข กรมควบคุมโรค สำนักควบคุมการบริโภคยาสูบ, 2553) และเป็นร้อยละ 87 ในปี 2554 (ข่าวสดรายวัน (ออนไลน์), 2555) ซึ่งการขึ้นภาษีบุหรี่ทำให้ราคาบุหรี่สูงขึ้น ทำให้ประชาชนเข้าถึงได้น้อยลง ส่งผลต่อการบริโภคยาสูบลดลง (Kengganpanich, Termsirikulchai, & Benjakul, 2009) หากแต่ความจริงในอีกมุมหนึ่งที่ปรากฏก็คือ การขึ้นภาษีที่ยิ่งสูงมากขึ้นเท่าไร จะส่งผลต่อการลักลอบบุหรี่หนีภาษีหรือบุหรี่เถื่อนมากขึ้นเท่านั้น (พชร ลิทธิชัย, 2553) เพื่อนำเข้ามาจำหน่ายในตลาดมืดในราคาที่ถูกลงกว่าบุหรี่ทั่วไปในท้องตลาด (Joossens, 2006) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขึ้นภาษีทำให้ราคาบุหรี่ในประเทศสูงกว่าประเทศเพื่อนบ้าน การศึกษาของ Merriman, Chaloupka, and Yurekli (2000) แสดงให้เห็นว่าความแตกต่างภายในประเทศกับประเทศเพื่อนบ้านในเรื่องของอัตราภาษี ซึ่งประเทศที่มีการเก็บภาษี

ในอัตราที่สูงทำให้ราคาบุหรี่สูงกว่าประเทศเพื่อน และอาจเป็นเหตุผลสำคัญในการเพิ่มขึ้นของบุหรี่เถื่อนจากประเทศเพื่อนบ้านที่มีบุหรี่ปริมาณสูงกว่า (ชลธาร วิศรุตวงศ์, 2553)

จากการศึกษาของ Joossens (2006) รายงานว่าในช่วงปี พ.ศ. 2533-2540 บุหรี่เถื่อนหรือบุหรี่หนีภาษีที่กระจายอยู่ในตลาดบุหรี่โลกเพิ่มขึ้นมากกว่าร้อยละ 110 สำหรับส่วนแบ่งการตลาดของบุหรี่ผิดกฎหมายในประเทศไทยมีประมาณร้อยละ 10 ของยอดจำหน่าย (Joossens, Merriman, Ross, & Raw, 2009) สังคิต พิริยรังสรรค์ และคณะ (2547) ได้ทำการศึกษาวิเคราะห์ถึงปัจจัยและสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้มีการลักลอบบุหรี่หนีภาษีว่ามีด้วยกันหลายปัจจัย อาทิ โอกาสในการสร้างรายได้และกำไรจากการค้าสิ่งผิดกฎหมาย ความก้าวหน้าในการขนส่งและการติดต่อสื่อสาร ช่องทางที่ง่าย สะดวก และรวดเร็วมากขึ้นในการกระจายสินค้า การบังคับใช้กฎหมายและนโยบายควบคุมยาสูบยังไม่เข้มแข็งเท่าที่ควร เป็นต้น ทำให้มีการลักลอบบุหรี่เถื่อนจากประเทศเพื่อนบ้านที่ติดต่อกับชายแดนของภูมิภาคต่างๆ ของไทยเป็นจำนวนมากในช่วงปี 2550-2552 ดังปรากฏข่าวการจับกุมจากแหล่งสื่อต่างๆ (News of Department of Excise Tax, 2009, February 2; Banmuang News, 2009, December 21)

การขึ้นภาษีบุหรี่ซิกาแรตภายในประเทศ เป็นที่วิตกกังวลถึงการทะลักของบุหรี่หนีภาษี และบุหรี่ปริมาณนำเข้าจากประเทศเพื่อนบ้านตามตะเข็บชายแดน ซึ่งมีราคาต่ำกว่าบุหรี่ปริมาณภายในประเทศไทยเป็นอย่างมาก จากงานวิจัยของอิศรา ศานติศาสตร์ (Samtisart, 2003) ซึ่งได้ทำการศึกษาในปี พ.ศ.2544 ได้คาดประมาณว่า บุหรี่ที่ประชาชนบริโภคอยู่ คิดเป็นบุหรี่ปริมาณร้อยละ 15.5 (พิจารณาจากซองบุหรี่) และจากงานวิจัยยังได้คาดประมาณว่า การบริโภคบุหรี่เถื่อนอาจเป็น 3 เท่าของการนำเข้าบุหรี่ปริมาณที่ถูกต้องคือประมาณร้อยละ

13 ของบุหรีทั้งหมด ซึ่งยืนยันสถานการณ์ด้วยผลการศึกษาข้อมูลเชิงประจักษ์ของบุหรีหลักเลี้ยงภายในประเทศไทยของภิกฤติ กวานานนท์ (Pavananunt, 2009)

จากการสำรวจในโครงการสำรวจการบริโภคยาสูบในผู้ใหญ่ (GATS) พบว่าในปี 2552 ผู้สูบบุหรีเป็นประจำ ร้อยละ 2.6 สูบบุหรีที่ช่องไม่มีภาพคำเตือนบนซองบุหรี และเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 4.8 ในปี 2554 (BTC, MPH, Thailand, CDC, Atlanta & WHO-SEA, 2009) การสูบบุหรีที่ไม่มีภาพคำเตือนบนซองบุหรีที่เพิ่มขึ้นอนุมานได้ถึงการสูบบุหรีหลักเลี้ยงภายในที่เพิ่มขึ้นซึ่งอัตราที่เพิ่มขึ้นพบสูงมากในภาคใต้ของไทยคือเพิ่มจากร้อยละ 8.6 เป็น 18.5 (BTC, MPH, Thailand, CDC, Atlanta & WHO-SEA, 2009) จากสถานการณ์ดังกล่าวจึงมีความสำคัญที่ต้องการความเข้าใจต่อสถานการณ์การสูบบุหรีหลักเลี้ยงภายในภาคใต้เป็นการเฉพาะ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งในทางกฎหมายและผู้ปฏิบัติของกระทรวงต่างๆ เพื่อการวางนโยบายและกำหนดมาตรการในการควบคุมบุหรีหนีภาษีได้อย่างเหมาะสม และการบังคับใช้กฎหมายควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบ (กระทรวงสาธารณสุข กรมควบคุมโรค, 2550) ที่มีประสิทธิภาพ เพื่อผลกระทบต่อพฤติกรรม การสูบบุหรี การสาธารณสุขของประเทศ และต่อระบบเศรษฐกิจของชาติ

วัตถุประสงค์ เพื่อศึกษา

1. พฤติกรรมการสูบบุหรีหลักเลี้ยงภายในของผู้สูบบุหรีปัจจุบันในภาคใต้
2. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์และทำนายพฤติกรรมการสูบบุหรีหลักเลี้ยงภายในของผู้สูบบุหรีปัจจุบันในภาคใต้

นิยามเชิงปฏิบัติการ

บุหรีหลักเลี้ยงภายใน ในการศึกษาครั้งนี้มีขอบเขตครอบคลุมบุหรี 2 ประเภท คือ 1) บุหรีซิกาแรตที่ลักลอบนำเข้าหรือบุหรีหนีภาษีที่นำเข้ามาขายใน

อาณาจักรไทย เป็นบุหรีผิดกฎหมายซึ่งสังเกตได้จากการไม่มีแสดมปีเสียภาษีของไทยและไม่มีภาพคำเตือนไทยบนซองบุหรี และ 2) บุหรีซิกาแรตที่นำเข้ามาในอาณาจักรไทยโดยได้รับการยกเว้นการเสียภาษีตามกฎหมายจำนวน 200 มวน ซึ่งสังเกตได้จากไม่มีแสดมปีเสียภาษีและการไม่มีภาพคำเตือนไทยบนซองบุหรี

ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษานี้ดำเนินการเฉพาะในผู้ที่สูบบุหรีซิกาแรตหรือบุหรีโรงงานที่อายุ 18 ปีขึ้นไป ทั้งนี้เพื่อคุ้มครองเด็กและเยาวชนตามสิทธิของผู้ให้ข้อมูล ทำการศึกษาเฉพาะในพื้นที่ภาคใต้ซึ่งเป็นภูมิภาคที่มีการบริโภคบุหรีซิกาแรตที่ไม่มีภาพคำเตือนสูงกว่าภาคอื่น ๆ (BTC, MPH, Thailand, CDC, Atlanta & WHO-SEA, 2009)

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยเชิงสำรวจแบบภาคตัดขวาง (Cross-sectional survey) โดยใช้แบบสัมภาษณ์รวบรวมข้อมูลและเก็บซองบุหรีเพื่อทำการตรวจยืนยัน

ประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ ผู้สูบบุหรีซิกาแรตปัจจุบันที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป ใน 8 จังหวัดของภาคใต้ที่มีการสูบบุหรีที่หลักเลี้ยงภายในสูง โดยฐานข้อมูลการสำรวจปี 2552 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติได้แก่ ปัตตานี สตูล สงขลา พัทลุง พังงา ระนอง ภูเก็ต และสุราษฎร์ธานี โดยเลือกเฉพาะในเขตเทศบาล/เขตเมือง

ตัวอย่างและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง

ขนาดตัวอย่างถูกกำหนดโดยโครงการหลักอย่างน้อย 2,000 คน การเลือกตัวอย่างใช้กรอบตัวอย่างของฝ่ายระเบียบวิธีของสำนักงานสถิติแห่งชาติ โดยมีการกำหนดกรอบการสุ่มและสุ่มเลือก (Primary sampling units: PSU) และบล็อกที่จะทำการเก็บรวบรวมข้อมูล

และสุ่มตัวอย่างโดยใช้การสุ่มแบบชั้นเดียว (One-stage sampling) ในเขตเทศบาล/เขตเมืองของจังหวัดพื้นที่เป้าหมาย 8 จังหวัด การเลือกบล็อกและขนาดตัวอย่างในแต่ละจังหวัดใช้การคำนวณสัดส่วนตามขนาด (Probability proportional to size) ได้ขนาดตัวอย่างเท่ากับ 2,007 คน จากจำนวนตัวอย่างกำหนดบล็อกและกำหนดให้เก็บข้อมูลผู้สูบบุหรี่ทุกคนที่อยู่ในบล็อกนั้น ทำให้ได้จำนวนตัวอย่างจริงทั้งสิ้น 2,048 คน

เกณฑ์ในการคัดเลือกตัวอย่าง

เป็นผู้สูบบุหรี่ชิกาเรตปัจจุบันชนิดซอง (บุหรี่ยี่ห้อ) ที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป โดยขณะทำการสัมภาษณ์มีซองบุหรี่ที่สูบอยู่ในมือ อาศัยอยู่ในครัวเรือนมาเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 3 เดือน และยินดีให้เก็บรวบรวมข้อมูลและให้ข้อมูล

เครื่องมือในการสำรวจ

เครื่องมือที่ใช้รวบรวมข้อมูลคือ แบบสัมภาษณ์ที่พัฒนาขึ้นโดยทีมนักวิชาการกลางของโครงการสำรวจจาก Duke University, National Institute for Health, USA, SEATCA และทีมนักวิจัย ซึ่งแบบสัมภาษณ์ประกอบด้วยข้อมูลส่วนนำและส่วนข้อคำถามที่มีด้วยกัน 5 ส่วน ดังนี้

ส่วนนำ ประกอบด้วยข้อมูลรหัสแบบสัมภาษณ์ ข้อมูลการนัดสัมภาษณ์ ผลการสัมภาษณ์ ภาษาที่ใช้สัมภาษณ์ และระยะเวลาในการสัมภาษณ์

ส่วนที่ 1 ส่วนคัดกรองการสูบบุหรี่ เป็นข้อคำถามตรวจสอบคุณสมบัติตามเกณฑ์การคัดเลือกตัวอย่าง คือ พฤติกรรมสูบบุหรี่ในปัจจุบัน การมีซองบุหรี่ และการถามพฤติกรรมการสูบบุหรี่ ปริมาณการสูบ

ส่วนที่ 2 การซื้อบุหรี่จะเป็นการถามเกี่ยวกับลักษณะการซื้อบุหรี่ครั้งล่าสุด ได้แก่ ปริมาณ ราคา ยี่ห้อ และแหล่งซื้อ

ส่วนที่ 3 การพิจารณาของเพื่อตรวจเช็คคุณลักษณะของซองบุหรี่ ได้แก่ มีอาการแสบตมปีของ

ประเทศไทย อาการแสบตมปีต่างประเทศ ภาพคำเตือนบนซองบุหรี่ของไทยและของต่างประเทศ โดยมี 2 ตัวเลือกคือ มี/ไม่มี

ส่วนที่ 4 ความคิดเห็นเกี่ยวกับบุหรี่ยี่ห้อที่กำหนดในพื้นที่ เป็นคำถามถึงความคิดเห็นเกี่ยวกับบุหรี่ยี่ห้อ ภาชนะ ได้แก่ การรับรู้และความคิดเห็นต่อการจำหน่ายบุหรี่ยี่ห้อในพื้นที

ส่วนที่ 5 ข้อมูลส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพและรายได้

นอกเหนือจากการสัมภาษณ์ด้วยแบบสัมภาษณ์แล้ว ยังมีการเก็บรวบรวมซองเพื่อตรวจสอบว่าเป็นบุหรี่ยี่ห้อเสี่ยงภาชนะหรือไม่ โดยมีการตรวจสอบเบื้องต้นโดยนักวิจัย และตรวจยืนยันโดยเจ้าหน้าที่กรมสรรพสามิต

ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัยจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ของคณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล (เอกสารเลขที่ MUPH 2011-111) การดำเนินการขอความร่วมมือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้ว่าราชการจังหวัดเพื่อขออนุญาตเก็บข้อมูล ผู้อำนวยการสำนักงานสถิติแห่งชาติเพื่อขอความร่วมมือในการกำหนดกรอบตัวอย่างและสำนักวิจัยสังคม เอแบคโพลล์ เพื่อทำการเก็บรวบรวมข้อมูลตามกรอบสุ่มตัวอย่าง และได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในระหว่างเดือนมีนาคม-มิถุนายน 2554

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่บรรณาธิกรในภาคสนามโดยทีมนักวิจัยนำมาเข้าข้อมูลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ จากนั้นส่งให้ฝ่ายระเบียบวิธีของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ทำการถ่วงน้ำหนักประชากร และจึงนำมาวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และพิจารณาความแตกต่างระหว่างกลุ่มด้วยค่า 95% CI และวิเคราะห์ปัจจัยที่มี

ความสัมพันธ์ด้วยสถิติ Chi-square และทำนายพฤติกรรม การสูบบุหรี่ด้วยสถิติ Binary Logistic Regression

การพิทักษ์สิทธิผู้ให้ข้อมูล

การเคารพสิทธิและพิทักษ์สิทธิของผู้ให้ข้อมูล ถือเป็นเรื่องสำคัญสำหรับการวิจัยครั้งนี้ เนื่องจากประเด็น ที่ศึกษามีข้อคำถามเกี่ยวกับบุหรี่ยี่ห้อที่ เกี่ยวข้องกับการกระทำผิดกฎหมาย ผู้วิจัยให้ความสำคัญ ยิ่งที่จะป้องกันไม่ให้เกิดผลกระทบใดๆ ต่อผู้ให้ข้อมูล จึงให้ความสำคัญต่อการฝึกอบรมพนักงานสัมภาษณ์ ให้เข้าใจและให้ปฏิบัติตามขั้นตอนการสัมภาษณ์อย่าง เคร่งครัด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การอธิบายวัตถุประสงค์ ของการศึกษา และการสร้างความเข้าใจถึงการศึกษา การนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ และการรับรองถึงการรักษา ข้อมูลเป็นความลับที่จะไม่กระทบต่อผู้ให้ข้อมูล และ อธิบายถึงสิทธิในการที่จะตอบหรือไม่ตอบในข้อใด ๆ รวมถึงการหยุดการให้ข้อมูลเมื่อต้องการได้

ผลการศึกษา

ข้อมูลทั่วไป

ผลการสัมภาษณ์ข้อมูลผู้สูบบุหรี่ปัจจุบัน และ เก็บรวบรวมซองบุหรี่ได้ 2,048 คน จากการพิจารณา ซองบุหรี่ที่เก็บรวบรวมมาตรวจโดยนักวิจัยภาคสนาม เป็นผู้พิจารณาซอง และยืนยันด้วยการส่งให้เจ้าหน้าที่ ที่มีความเชี่ยวชาญตรวจยืนยัน พบว่า ร้อยละ 16.0 ไม่มีอาการแสบตมปของไทย ร้อยละ 14.8 ไม่มีภาพ คำเตือนเป็นภาษาไทย และร้อยละ 5.5 ไม่มีแสดมปี ภาซีของต่างประเทศ ซึ่งแสดงว่ามีการหลีกเลี่ยงภาซี ในลักษณะต่างๆ เช่น บุหรี่ลักลอบหรือบุหรี่เถื่อน และ การหิ้วเข้ามาประเทศตามกฎหมายที่ยินยอมให้นำเข้า เพื่อการบริโภคโดยไม่เสียภาซีจำนวน 200 มวน เป็นต้น การวิเคราะห์ภาพรวมข้างต้น จึงสรุปได้ว่า

ผู้สูบบุหรี่เป็นประจำในภาคใต้สูบบุหรี่หรือหลีกเลี่ยงภาซี ร้อยละ 16.0

เมื่อพิจารณาจำแนกตามลักษณะทางประชากร พบว่า ผู้หญิงร้อยละ 18.8 สูบบุหรี่ชีกาแรตที่ไม่เสีย ภาซีสูงกว่าเพศชาย (ร้อยละ 15.8) ร้อยละ 3 กลุ่มอายุ 18-24 ปีสูบบุหรี่หรือหลีกเลี่ยงภาซีสูงที่สุดคือ ร้อยละ 22.5 รองลงมาคือ อายุ 45-64 ปี ร้อยละ 17.6 ระดับ การศึกษาของกลุ่มที่สูบบุหรี่สูงที่สุดคือ ระดับประถมศึกษา ร้อยละ 24.5 รองลงมาคือ ต่ำกว่าระดับประถมศึกษา ร้อยละ 20.2 สำหรับกลุ่มรายได้ที่สูบบุหรี่หรือหลีกเลี่ยง ภาซีนั้น พบว่า กลุ่มที่จนที่สุด สูบร้อยละ 26.3 รองลงมา คือกลุ่มที่ไม่ระบุรายได้ ร้อยละ 19.6 และกลุ่มจนถึง ปานกลาง ร้อยละ 15.2 และ 14.2 ตามลำดับ เมื่อ จำแนกรายจังหวัด พบว่า จังหวัดปัตตานีสูบบุหรี่สูงที่สุดคือ ร้อยละ 50.8 รองลงมาคือ จังหวัดสตูล (ร้อยละ 33.3) สงขลา (ร้อยละ 24.8) และระนอง (ร้อยละ 12.0) นอกจากนี้เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของสัดส่วน การสูบบุหรี่หรือหลีกเลี่ยงภาซีตามลักษณะประชากรด้วย ค่าร้อยละ 95% CI พบว่า ผู้สูบบุหรี่ที่จบประถมศึกษาที่มี สัดส่วนการสูบบุหรี่หรือหลีกเลี่ยงภาซีที่มากกว่ากลุ่มที่มี การศึกษาสูงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เช่นเดียวกับกับ กลุ่มจนที่สุดก็มีสัดส่วนการสูบบุหรี่หรือหลีกเลี่ยงภาซีที่มาก กว่ากลุ่มฐานะอื่นๆ และผู้สูบบุหรี่ที่อาศัยในจังหวัดปัตตานีมี สัดส่วนการสูบบุหรี่หรือหลีกเลี่ยงภาซีที่มากกว่าทุกจังหวัด แต่ไม่มากกว่าผู้สูบบุหรี่ที่อาศัยในจังหวัดสตูล รายละเอียด ดังตารางที่ 1

สำหรับกลุ่มที่เคยสูบบุหรี่หรือหลีกเลี่ยงภาซีมาสูบ ในรอบ 1 ปี พบเคยสูบร้อยละ 22.3 โดยมีคุณลักษณะ ทาง ประชากรเช่นเดียวกับกลุ่มที่สูบบุหรี่หรือหลีกเลี่ยงภาซี ในปัจจุบัน (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 ร้อยละ และค่า 95% CI ของผู้สูบบุหรี่ปัจจุบันอายุ 18 ปีขึ้นไป จำแนกตามการสูบบุหรี่ที่หลีกเลี่ยงภายในปัจจุบัน การเคยสูบบุหรี่ที่หลีกเลี่ยงภายใน 1 ปีที่ผ่านมา และลักษณะทางประชากร

ลักษณะทางประชากร (n=2,048)	การสูบบุหรี่ที่หลีกเลี่ยงภายในปัจจุบัน ร้อยละ (95% CI)	เคยสูบบุหรี่ที่หลีกเลี่ยงภายใน 1 ปี ร้อยละ (95% CI)
ภาพรวม	16.0 (14.0-18.1)	22.3 (20.1-24.8)
เพศ		
ชาย	15.8 (13.8-18.1)	22.3 (20.0-24.8)
หญิง	18.8 (10.7-31.0)	23.4 (13.7-37.1)
อายุ (ปี)		
18-24	22.5 (15.9-30.8)	25.6 (19.0-33.4)
25-44	13.8 (11.3-16.7)	23.2 (20.1-26.7)
45-64	17.6 (14.3-21.5)	20.9 (17.2-25.3)
65+	12.6 (5.8-25.2)	8.8 (3.4-20.9)
ระดับการศึกษา		
ต่ำกว่าประถมศึกษา	20.2 (15.7-25.5)	22.7 (17.8-28.5)
ประถมศึกษา	24.5 (18.8-31.2)	27.6 (21.9-34.1)
มัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า	13.4 (10.8-16.6)	22.7 (19.3-26.5)
อุดมศึกษาหรือเทียบเท่าและสูงกว่า	10.7 (7.3-15.4)	16.9 (12.7-22.1)
สถานะทางเศรษฐกิจ		
ไม่ระบุนายได้	19.6 (13.3-27.9)	22.6 (15.6-31.5)
กลุ่มจนที่สุด ($\leq 20\%$)	26.3 (21.0-32.4)	31.0 (25.4-37.3)
กลุ่มจน (21-40%)	15.2 (11.4-19.9)	22.7 (18.0-28.2)
กลุ่มปานกลาง (41-60%)	14.2 (10.6-18.7)	19.6 (15.3-24.6)
กลุ่มเกือบรวย (61-80%)	10.3 (6.7-15.5)	18.7 (14.4-23.8)
กลุ่มรวย (81-100%)	7.3 (4.1-12.7)	16.6 (10.6-24.7)
จังหวัด		
พังงา	1.2 (0.2-7.9)	29.9 (9.8-62.7)
ภูเก็ต	0.8 (0.2-3.7)	41.2 (21.6-64.0)
สตูล	33.3 (25.2-42.6)	67.0 (53.8-78.0)
ระนอง	12.0 (7.5-18.9)	44.5 (27.3-63.1)
สุราษฎร์ธานี	2.1 (0.8-5.4)	33.0 (21.6-46.8)
สงขลา	24.8 (20.9-29.2)	65.7 (58.0-72.6)
พัทลุง	4.0 (1.8-8.8)	32.9 (19.0-50.7)
ปัตตานี	50.8 (42.3-59.2)	76.6 (66.0-84.7)

สำหรับสถานที่ที่ซื้อบุหรี่ห้กเลียงภาษี พบว่า สูงถึงร้อยละ 76.9 ที่ซื้อที่ร้านขายของชำ และมีการซื้อจาก ตลาดมืด ร้อยละ 4.0 เรือประมง ร้อยละ 3.7 หาบเร่/ แพงลอย ร้อยละ 3.1 ร้านขายส่ง/ห้างสรรพสินค้า ร้อยละ 3.0 และซื้อจากต่างประเทศ ร้อยละ 2.5 เช่นเดียวกับ ในกลุ่มที่เคยซื้อบุหรี่ห้กเลียงภาษีในรอบ 1 ปี พบว่า สถานที่ที่ซื้อสูงสุดคือร้านขายของชำ ร้อยละ 72.5

รองลงมาได้แก่ เรือประมง ตลาดมืด และพ่อค้าเร่ ซึ่ง เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบความแตกต่างของสัดส่วน การซื้อบุหรี่ห้กเลียงภาษีระหว่างแหล่งที่จำหน่ายด้วย ค่าร้อยละ 95% CI พบว่า ผู้สูบบมีสัดส่วนการซื้อจากร้านขายของชำมากกว่าแหล่งอื่นๆ อย่างมีนัยสำคัญทาง สถิติ ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ร้อยละและค่า 95% CI ของผู้สูบบุหรี่ห้กเลียงภาษี จำแนกตามแหล่งซื้อบุหรี่ครั้งล่าสุดและการซื้อ ใน 1 ปี

แหล่งที่จำหน่ายบุหรี่ห้กเลียงภาษีของไทย (n=2,048)	กรณีซื้อครั้งล่าสุด ร้อยละ (95% CI)	กรณีซื้อภายใน 1 ปี ร้อยละ (95% CI)
ร้านขายของชำ	76.9 (70.8-82.1)	72.5 (66.9-77.4)
ตลาดมืด	4.0 (1.9-8.1)	6.0 (3.8-9.2)
เรือประมง	3.7 (2.1-6.5)	8.6 (6.1-12.2)
หาบเร่/แผงลอย	3.1 (1.2-7.4)	2.9 (1.5-5.8)
ร้านขายส่ง/ห้างสรรพสินค้า	3.0 (1.6-4.6)	3.4 (2.0-5.7)
ซื้อจากต่างประเทศ	2.5 (1.3-4.9)	4.0 (2.1-7.4)
ร้านสะดวกซื้อ	2.1 (1.0-4.6)	1.5 (0.7-3.4)
ร้านค้าสวัสดิการ	1.7 (0.5-5.9)	3.3 (1.6-6.8)
พ่อค้าเร่	1.6 (0.6-4.2)	5.3 (3.1-8.9)
ร้านค้าปลอดภาษี	1.3 (0.4-4.4)	2.7 (1.4-5.1)

สำหรับราคาเฉลี่ยของบุหรี่ซิการ์เรตที่ห้กเลียงภาษีไทยจำแนกตามลักษณะการซื้อที่แตกต่างกัน พบว่า ราคาเฉลี่ยแตกต่างกัน กล่าวคือ กลุ่มที่ซื้อแบบเป็นมวน ราคาเฉลี่ยต่อมวนอยู่ที่ 3.23 บาท สำหรับกลุ่มที่ซื้อแบบ เป็นซอง ราคาเฉลี่ยต่อซองอยู่ที่ 30.30 บาท โดยพบ ราคาต่อซองต่ำสุดคือ 15 บาท และสูงสุดคือ 85 บาท

และสำหรับการซื้อแบบคาร์ตตอน ราคาเฉลี่ย 253.15 บาทต่อคาร์ตตอน โดยพบราคาต่อคาร์ตตอนต่ำสุด 120 บาท และสูงสุดคือ 1,200 บาท (ตารางที่ 3) เมื่อนำราคาบุหรี่ ต่อคาร์ตตอนต่ำสุดและสูงสุดมาพิจารณากำหนดราคาบุหรี่ ต่อมวน (1 คาร์ตตอนมีบุหรี่จำนวน 200 มวน) จะพบว่า ราคาบุหรี่อยู่ระหว่าง 60 สตางค์ ถึง 6 บาท

ตารางที่ 3 ราคาเฉลี่ยของบุหรี่ห้กเลียงภาษีที่จ่ายโดยผู้สูบบุหรี่ซิการ์เรตอายุ 18 ปีขึ้นไป จำแนกตามลักษณะการซื้อ

ลักษณะการซื้อบุหรี่ห้กเลียงภาษี (n=2,048)	Mean (SD)	Median	Min-Max
ราคาต่อมวน	3.23 (0.55)	3.33	2.0-5.0
ราคาต่อซอง	30.30 (12.44)	25.0	15-85
ราคาต่อคาร์ตตอน	253.15 (177.26)	200	120-1200

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์และทำนายพฤติกรรม การสูบบุหรี่หรือเลิกสูบบุหรี่

ผลการศึกษา พบว่า ภายหลังคัดกรองปัจจัยที่สัมพันธ์กับพฤติกรรมการสูบบุหรี่หรือเลิกสูบบุหรี่ด้วย สถิติไคสแควร์ ($p \leq 0.05$) ก่อนนำมาทดสอบด้วย สถิติ Binary Logistic Regression พบว่าปัจจัยจำนวน 7 ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์และสามารถทำนายพฤติกรรมการสูบบุหรี่หรือเลิกสูบบุหรี่ของผู้สูบบุหรี่ปัจจุบันอายุ 18 ปีขึ้นไปในภาคใต้ เรียงตามปัจจัยที่มีอิทธิพลมากที่สุดไปน้อยเมื่อควบคุมอิทธิพลของปัจจัยอื่นๆ ดังนี้ คือ ผู้สูบบุหรี่ที่รับรู้ว่าเป็นบุหรี่ที่ซื้อล่าสุดนั้นเป็นบุหรี่ที่ไม่เสียภาษีจะมีโอกาสที่จะสูบบุหรี่หรือเลิกสูบบุหรี่เป็น 155 เท่า ผู้สูบบุหรี่ที่อาศัยในจังหวัดปัตตานีมีโอกาสสูบบุหรี่เป็น 83 เท่า

ผู้สูบบุหรี่ที่มีความพยายามในการซื้อบุหรี่ราคาถูกกว่าปกติ ในช่วง 6 เดือนที่ผ่านมามีโอกาสสูบบุหรี่เป็น 8 เท่า ผู้สูบบุหรี่ที่ประกอบอาชีพอิสระมีโอกาสสูบบุหรี่เป็น 6 เท่า ผู้สูบบุหรี่ที่รับรู้ว่าเป็นบุหรี่ที่จำหน่ายรอบๆ ที่อยู่อาศัยเป็นบุหรี่ที่ไม่เสียภาษีมีโอกาสสูบบุหรี่เป็น 3 เท่า กลุ่มผู้สูบบุหรี่ที่มาระบุรายได้ และที่รายได้ต่ำสุดมีโอกาสสูบบุหรี่เป็น 2 เท่า และผู้สูบบุหรี่ที่มีอายุระหว่าง 18-24 ปีมีโอกาสสูบบุหรี่เป็น 2 เท่าเช่นกัน นอกจากนี้เมื่อพิจารณาความสามารถในการร่วมกันทำนายพฤติกรรมการสูบบุหรี่หรือเลิกสูบบุหรี่ของผู้สูบบุหรี่ปัจจุบันอายุ 18 ปีขึ้นไปในภาคใต้ พบว่า ปัจจัยทั้งหมดสามารถร่วมกันทำนายพฤติกรรมการสูบบุหรี่หรือเลิกสูบบุหรี่ได้ร้อยละ 40.8 (Cox & Snell R Square= 0.408) ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการสูบบุหรี่หรือเลิกสูบบุหรี่ (n=2,048)

ตัวแปร	OR	95% CI	p-value
กลุ่มอายุ : อายุ 65+ ปี*			
• อายุ 18 – 24 ปี	1.610	1.315 – 1.972	<0.001
สถานภาพทางเศรษฐกิจ : รายได้สูงสุด*			
• ไม่ระบุ	1.894	1.583 – 2.266	<0.001
• รายได้ต่ำสุด (percentile 20%)	1.642	1.407 – 1.916	<0.001
• รายได้ต่ำ (percentile 21-40%)	1.287	1.103 – 1.503	0.001
อาชีพ : แรงงานไม่ได้รับค่าจ้าง/ทำงานในครอบครัว*			
• อาชีพอิสระ เช่น แพทย์ นักกฎหมาย	5.917	2.998 – 11.680	<0.001
• นักเรียน นักศึกษา	3.013	1.928 – 4.709	<0.001
• พ่อค้า	2.089	1.362 – 3.203	0.001
• แรงงานรับจ้าง	1.689	1.103 – 2.587	0.016
• เจ้าหน้าที่ของรัฐ	1.599	1.017 – 2.514	0.042
จังหวัด : ภูเก็ต*			
• ปัตตานี	83.349	62.067 – 111.928	<0.001
• สตูล	30.183	21.977 – 41.455	<0.001
• สงขลา	27.931	20.934 – 37.266	<0.001
• ระนอง	10.713	7.221 – 15.892	<0.001
• พัทลุง	1.907	1.326 – 2.742	<0.001
• สุราษฎร์ธานี	1.610	1.194 – 2.172	0.002

ตารางที่ 4 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการสูบบุหรี่หรือเลิกสูบบุหรี่ (n=2,048) (ต่อ)

ตัวแปร	OR	95% CI	p-value	
การรับรู้ว่าเป็นบุหรี่ยี่ห้อที่เสียชื่อเสียงหรือไม่ : รับรู้ว่าเป็นบุหรี่ยี่ห้อ*				
• รับรู้ว่าเป็นบุหรี่ยี่ห้อที่ไม่เสียชื่อเสียง	154.892	137.903	173.975	<0.001
• ไม่รู้ว่าเป็นบุหรี่ยี่ห้อที่เสียชื่อเสียงหรือไม่	18.039	16.742	19.437	<0.001
การรับรู้ว่าเป็นบุหรี่ยี่ห้อที่จำหน่ายรอบ ๆ ที่อยู่อาศัยเป็นบุหรี่ยี่ห้อที่ไม่เสียชื่อเสียง : ไม่ใช่*				
• ใช่	3.136	2.912	3.378	<0.001
• ไม่ทราบ	1.856	1.701	2.026	<0.001
ใน 6 เดือนที่ผ่านมา ท่านมีความพยายามในการซื้อบุหรี่ยี่ห้อที่ราคาถูกกว่าปกติหรือไม่ : ไม่ใช่*				
• ใช่	8.070	6.899	9.440	<0.001
• ไม่แน่ใจ	1.623	1.484	1.775	<0.001

Cox & Snell R Square = 0.408

* กลุ่มอ้างอิง

สรุปและอภิปราย

พฤติกรรมกาสูบหรือเลิกสูบบุหรี่

ผู้สูบบุหรี่ปัจจุบันในภาพรวมของการศึกษาใน 8 จังหวัด พบผู้สูบบุหรี่ไม่เสียชื่อเสียง/เลิกสูบบุหรี่ร้อยละ 16.0 ซึ่งมีการเลิกสูบบุหรี่ในลักษณะต่างๆ เช่น บุหรี่ลักลอบหรือบุหรี่เถื่อน การหิ้วเข้ามาประเทศตามกฎหมายที่ยินยอมให้นำเข้าเพื่อการบริโภคโดยไม่เสียภาษีจำนวน 200 มวน เป็นต้น สะท้อนความจริงในภาคใต้ของไทยถึงปัญหาที่ปรากฏอยู่มากในเรื่องการสูบบุหรี่หรือเลิกสูบบุหรี่ ซึ่งสถานการณ์นี้ใกล้เคียงกับข้อมูลการสำรวจของ GATS พบว่าภาคใต้มีผู้สูบบุหรี่ที่ไม่มีภาพค่าเตือน (อนุมาณถึงบุหรี่หรือเลิกสูบบุหรี่) สูงถึงร้อยละ 8.6 ในปี 2552 (BTC, MPH, Thailand, CDC, Atlanta & WHO-SEA, 2009) และเพิ่มขึ้นกว่าเท่าตัวเป็น ร้อยละ 18.5 ในปี 2554 (กระทรวงสาธารณสุข กรมควบคุมโรค, 2555) และรายงานในระดับโลกที่ระบุว่า ประเทศไทยมีส่วนแบ่งของการบริโภคบุหรี่เถื่อนประมาณร้อยละ 10 (Joossens, Merriman, Ross, & Raw, 2009) จากสถานการณ์การสูบบุหรี่ไม่

เสียชื่อเสียงในสังคมไทยนี้บ่งชี้ให้เห็นถึงปัญหาการบริโภคบุหรี่หรือเลิกสูบบุหรี่/ผิดกฎหมายในสังคมไทย ซึ่งจากการวิจัยจำนวนมากแสดงให้เห็นว่า สถานการณ์ของบุหรี่หรือเลิกสูบบุหรี่ในประเทศต่างๆ มักเกี่ยวข้องกับการจัดเก็บภาษีของภายในประเทศ ที่ทำให้บุหรี่หรือเลิกสูบบุหรี่มีราคาสูง (ชลธาร วิศรุตวงศ์, 2553) นอกจากนี้การจัดเก็บและอัตราภาษีของประเทศเพื่อนบ้านที่แตกต่างกันทำให้บุหรี่ของประเทศเพื่อนบ้านมีราคาถูก (Tao, 2005) ดังนั้นการขึ้นภาษีของประเทศไทยเพียงลำพังโดยที่ประเทศเพื่อนบ้านไม่มีมาตรการดังกล่าวที่สอดคล้องและสมดุลกัน ทำให้ราคาบุหรี่ของไทยสูงกว่าประเทศเพื่อนบ้าน ดังกรณีตัวอย่างราคาบุหรี่ที่ขายดีที่สุดของไทยคือ กรองทิพย์มีการปรับราคาเพิ่มจาก 45 บาทเป็น 58 บาท และบุหรี่ยี่ห้อโรโรเพิ่มขึ้นจาก 63 บาทเป็น 72-75 บาท (Wisaratwong, 2007) ขณะที่ผลการศึกษาพบว่าค่าใช้จ่ายในการซื้อบุหรี่หรือเลิกสูบบุหรี่ในภาคใต้ที่นิยมสูบสูงสุดคือ Astro รองลงมาคือ Rave และ Suriya ซึ่งบุหรี่เหล่านี้ส่วนใหญ่มาจากประเทศมาเลเซียและอินโดนีเซีย ราคาเฉลี่ยเพียงซองละ 20-25 บาท ซึ่งราคาแตกต่าง

กับบุหรี่ยี่สิบห้าบาทมากกว่าเท่าตัว ดังนั้น ราคาบุหรี่ยี่สิบห้าบาทจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญของการจูงใจให้ผู้สูบบุหรี่ยี่สิบห้าบาท

นอกจากนี้ภาคใต้มีปัจจัยเอื้ออำนวยต่อผู้สูบบุหรี่ที่ทำให้สามารถเข้าถึงบุหรี่ยี่สิบห้าบาท/หนึ่งบาทได้ง่าย จึงทำให้อัตราการสูบบุหรี่ของภาคใต้ทั้งบุหรี่ยี่สิบห้าบาทที่เสียภาษีและที่หลีกเลี่ยงภาษีที่ไม่คิดว่าจะลดลงแตกต่างจากภาคอื่น ๆ (News of Department of Excise Tax, 2009, February 2; Banmuang News, 2009, December 21) การเข้าถึงง่ายของบุหรี่ยี่สิบห้าบาทในภาคใต้นี้ยืนยันได้ด้วยการศึกษาของสังคิต พิริยะรังสรรค์และคณะ (2547) ที่ทำการศึกษาผ่านมาหลายปีแล้ว เผยข้อเท็จจริงถึงแหล่งต้นทางของบุหรี่ยี่สิบห้าบาทว่า บุหรี่ยี่สิบห้าบาทเข้าสู่ประเทศไทยผ่านทางจังหวัดที่มีชายแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน สอดคล้องกับการศึกษาใหม่ที่พบว่า จังหวัดปัตตานี สตูลและหาดใหญ่ (สงขลา) เป็นพื้นที่ที่มีการลักลอบบุหรี่ยี่สิบห้าบาทสูงมาก ซึ่งข้อมูลเชิงประจักษ์ในพื้นที่จากการสังเกตการณ์และสัมภาษณ์ผู้ประกอบการร้านขายของชำที่จำหน่ายบุหรี่ยี่สิบห้าบาทในจังหวัดสตูล เล่าให้ฟังถึงเส้นทางของการขนถ่ายบุหรี่ยี่สิบห้าบาทจากประเทศมาเลเซีย (เกาะลังกาวิ เป็นพื้นที่จำหน่ายสินค้าปลอดภาษี) เข้าประเทศไทยว่าส่วนใหญ่จะใช้เรือเร็ว (Speed boat) ซึ่งใช้เวลาเพียง 10 กว่านาทีในการเดินทางจากเกาะลังกาวิมาถึงฝั่ง จ.สตูล และขนถ่ายตามลูกคลองซึ่งมีอยู่มาก (ลูกคลองจะเป็นท่าเรือที่เป็นท่าสำหรับเรือเล็ก) และฝั่งเกาะลังกาวิเองก็มีสภาพเช่นเดียวกัน และบุหรี่ยี่สิบห้าบาทจะนำมาส่งให้กับพ่อค้าร้านขายของชำ ซึ่งจะส่งให้กับคนที่รู้จักกัน ราคาประมาณ 150-200 บาทต่อคาร์ตตอนขึ้นอยู่กับยี่ห้อของบุหรี่ยี่สิบห้าบาท ผู้จำหน่ายเห็นว่าบุหรี่ยี่สิบห้าบาทมีราคาถูก ขายคล่อง และขายได้กำไรดีกว่าจำหน่ายบุหรี่ยี่สิบห้าบาท และจากการสังเกตผู้สูบบุหรี่พบเห็นมีการเข้าไปซื้อตามร้านขายของชำในต่าง ๆ ได้โดยง่าย ซึ่งผู้สูบเองจะทราบราคาบุหรี่ยี่สิบห้าบาทที่ใด ด้วยเหตุนี้ผลการศึกษานี้จึงพบว่า จังหวัดปัตตานี

ผู้สูบบุหรี่ยี่สิบห้าบาทสูงกว่าครึ่งหนึ่งของผู้สูบบุหรี่ปัจจุบัน (ร้อยละ 50.8) รองมาคือ สตูล (ร้อยละ 33.3) และสงขลา (ร้อยละ 24.8) และแหล่งที่ผู้สูบบุหรี่ยี่สิบห้าบาทส่วนใหญ่ซื้อคือ ร้านขายของชำ (ร้อยละ 76.9) และจากทาบเร่แผงลอย พ่อค้าเร่ ตลาดมืด เรือประมง เป็นต้น ซึ่งแหล่งจำหน่ายที่ปรากฏแสดงให้เห็นถึงการกระจายอยู่ทั่วไปของบุหรี่ยี่สิบห้าบาทในพื้นที่ภาคใต้ อีกทั้งผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์และทำนายพฤติกรรมการสูบบุหรี่ยี่สิบห้าบาท พบปัจจัยสำคัญที่ไม่อาจมองข้ามก็คือ การที่ผู้สูบบุหรี่รับรู้เป็นอย่างดีว่าบุหรี่ยี่สิบห้าบาทที่สูบนั่นคือบุหรี่ยี่สิบห้าบาท และการเข้าถึงได้ง่าย ซึ่งเป็นปัญหาที่สะท้อนถึงการยอมรับของสังคมต่อบุหรี่ยี่สิบห้าบาทที่มองเป็นเรื่องปกติธรรมดา ไม่นับว่าผิดกฎหมาย ปรากฏการณ์เช่นนี้สำหรับภาคีเครือข่ายควบคุมยาสูบถือว่าเป็นปรากฏการณ์ที่ไม่ธรรมดาที่สินค้าหนึ่งบาทมีจำหน่าย หาได้ง่ายในพื้นที่ มากกว่านั้นยังแสดงถึงความอ่อนแอของระบบและกลไกการบังคับใช้กฎหมายของผู้มีอำนาจหน้าที่ในการบังคับใช้กฎหมาย (Vathe-satogkit, 2003)

นอกเหนือจากพฤติกรรมการสูบบุหรี่ยี่สิบห้าบาทจะถูกละเลยโดยปัจจัยสำคัญคือ ราคาถูก สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเข้าถึงบุหรี่ยี่สิบห้าบาท/หนึ่งบาท และการรับรู้ยอมรับเป็นอย่างดีว่าบุหรี่ยี่สิบห้าบาทที่สูบเป็นบุหรี่ยี่สิบห้าบาทแล้ว ข้อค้นพบที่น่าเป็นห่วงก็คือ การสูบบุหรี่ยี่สิบห้าบาทพบมากในกลุ่มคนที่มีรายได้ต่ำที่สุด และกลุ่มนักเรียน/นักศึกษา ประเด็นข้อค้นพบเช่นนี้สะท้อนให้เห็นว่าการปล่อยปะละเลยให้บุหรี่ยี่สิบห้าบาท/หนึ่งบาทดำรงอยู่และเข้าถึงง่ายในประเทศไทย ย่อมสร้างปัญหาสำคัญต่อความพยายามในการควบคุมยาสูบของภาคีเครือข่ายที่มุ่งป้องกันและสกัดกั้นไม่ให้กลุ่มผู้ด้อยโอกาสสูบบุหรี่สูง ทั้งนี้เพราะผลกระทบมิได้มีเฉพาะต่อตัวผู้สูบเท่านั้น หากแต่ยังเป็นผลกระทบและภาวะต่อครอบครัวและสังคม อาทิ กลุ่มคนจนที่สูบบุหรี่นั้นเป็นผลกระทบต่อเศรษฐกิจของบุคคล ครอบครัว

และสังคม ที่สัดส่วนค่าใช้จ่ายบุหรี่ยิ่งต่อรายได้สูงกว่ากลุ่มผู้มีรายได้สูง ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของบุคคลและครอบครัวที่เงินรายได้ที่พึงจ่ายสำหรับสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานต่อชีวิตถูกใช้เพื่อสิ่งที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ซึ่งจะยิ่งส่งผลกระทบมากขึ้นเมื่อการสูบบุหรี่ก่อให้เกิดโรคร้ายแรงต่าง ๆ ที่กลายเป็นภาระของครอบครัวและสังคมในการดูแลและรักษาโรคเรื้อรังที่เป็นอันตรายร้ายแรงเหล่านั้น นอกจากนี้ยังส่งผลกระทบต่อความสามารถในการสกัดกั้นนักสูบบุหรี่ใหม่อีกด้วย

ข้อเสนอแนะจากการศึกษา

1. หน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการจับกุมและบังคับใช้กฎหมาย ได้แก่ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ กรมสรรพสามิต กรมศุลกากร กระทรวงการคลังในระดับพื้นที่ควรร่วมมือกันในการปราบปราม และบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัดกับการลักลอบบุหรี่ยีนี่ภาษี

2. กรมสรรพสามิตควรทบทวนเพิ่มบทลงโทษสำหรับผู้กระทำผิดลักลอบบุหรี่ยีนี่ผู้ลักลอบ ผู้จำหน่ายและผู้เกี่ยวข้อง ให้มีโทษหนักมากยิ่งขึ้น รวมถึงการลงโทษพนักงาน/เจ้าหน้าที่ที่ละเว้นการปฏิบัติหน้าที่ ขณะเดียวกันควรเพิ่มรางวัลนำจับเพื่อเป็นแรงจูงใจในการปฏิบัติหน้าที่

3. มาตรการการขึ้นภาษีบุหรี่ยีนี่ยังเป็นความจำเป็นต่อการขึ้นราคาบุหรี่ยีนี่เพื่อลดอุปสงค์ หากแต่ต้องผลักดันเสนอกฎหมายในการกำหนดราคาบุหรี่ยีนี่ต่ำ และกำหนดโครงสร้างและอัตราภาษีเพื่อให้มาตรการภาษีและราคามีประสิทธิภาพต่อพฤติกรรมบริโภคยาสูบอย่างแท้จริงควบคู่กับการบังคับใช้กฎหมาย

4. สถาบันการศึกษาและองค์กรที่ทำงานกับเยาวชนและนักเรียน ควรให้ความรู้ถึงพิษภัยของบุหรี่ยีนี่ทุกชนิด เพื่อให้เยาวชนมีทักษะชีวิต ไม่คิดริเริ่มสูบบุหรี่ยีนี่และสร้างค่านิยมที่ถูกต้องในการไม่สูบบุหรี่ยีนี่

5. สร้างการมีส่วนร่วมของเครือข่ายไม่ว่าจะเป็นเครือข่ายภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชน ให้เข้ามา มีบทบาทร่วมกับพนักงานเจ้าหน้าที่ตาม พ.ร.บ. ควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบในการเฝ้าระวังการกระทำผิดกฎหมาย ควบคุมยาสูบ และพัฒนาระบบเฝ้าระวังบุหรี่ยีนี่ผิดกฎหมาย รวมถึงการแจ้งข้อมูลข่าวสารไปยังศูนย์รับเรื่องร้องเรียนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดมาตรการดำเนินการ ป้องกันและควบคุมอย่างมีประสิทธิภาพ

6. ควรมีการวิจัยเชิงปริมาณเพื่อประมาณการความสูญเสียอันเนื่องมาจากการบริโภคบุหรี่ยีนี่ผิดกฎหมายและการลักลอบบุหรี่ยีนี่เถื่อน

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงสาธารณสุข กรมควบคุมโรค. (2550). *พระราชบัญญัติควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบ พ.ศ. 2535*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การทหารผ่านศึก.
- กระทรวงสาธารณสุข กรมควบคุมโรค สำนักควบคุมการบริโภคยาสูบ. (2555). *20 ปีสถานการณ์และแนวโน้มการบริโภคยาสูบของประชากรอายุ 15 ปีขึ้นไป (ปี พ.ศ.2534-2554)*. ปทุมธานี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- กระทรวงสาธารณสุข กรมควบคุมโรค สำนักควบคุมการบริโภคยาสูบ. (2553). *สถานการณ์และแนวโน้มการบริโภคยาสูบของประชากรไทย พ.ศ.2534-2552*. กรุงเทพฯ: บริษัท ไนซ์ เอิร์ธ ดีไซน์ จำกัด.
- กระทรวงสาธารณสุข กรมควบคุมโรค. (2555). เอกสารข้อเท็จจริงข้อมูลการสำรวจการบริโภคยาสูบในผู้ใหญ่ระดับโลกของประเทศไทย เปรียบเทียบปี 2552 และ 2554. *เอกสารประกอบการแถลงข่าว ณ สำนักปลัดกระทรวงสาธารณสุข*, 28 พฤษภาคม 2555.
- ข่าวสดรายวัน (ออนไลน์). (2555). *ภาษียาสูบ-สุรา คอรั้มวันที่ 13 วันที่ 25 สิงหาคม พ.ศ. 2555 ปีที่ 22 ฉบับที่ 7940*. สืบค้นจาก http://www.khaosod.co.th/view_news.php?newsid=TUROamIyd3dPREkxTURnMU5RPT0= สืบค้นเมื่อ 10 เมษายน 2556.
- ชลธาร วิศรุตวงศ์. (2553). *ภาษีบุหรี่ชีกาเรตกับบุหรี่ยี่ห้ออื่น*. การประชุมบุหรี่ยุทธศาสตร์ครั้งที่ 8 ระหว่างวันที่ 24-25 สิงหาคม 2553 ณ โรงแรมมิราเคิลแกรนด์. จัดโดยศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ.
- พชร สิทธิชัย. (2553). *ผลกระทบของการขึ้นอัตราภาษีสรรพสามิตบุหรี่ยุทธศาสตร์ (วิทยานิพนธ์ปริญญาเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาเศรษฐศาสตร์), คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*.
- สังคีต พิริยะรังสรรค์, รัตพงษ์ สอนสุภาพ, ศรีณย์ อธิลักษณ์ และ ประจักษ์ น้าประสานไทย. (2547). *ขบวนการค้าบุหรี่ยุทธศาสตร์ในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: โรงงานยาสูบ กระทรวงการคลัง และศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Banmuang News. (2009, December 21). *Arrest smuggling cigarettes at Kuankalong, Satoon* [Online]. Available: http://news.sanook.com/crime/crime_327353.php
- Bureau of Tobacco Control [BTC], Ministry of Public Health [MPH], Thailand, Center for Disease Control and Prevention [CDC], Atlanta and WHO-Regional Office for South-East Asia [WHO-SEA]. (2009). *Global Adult Tobacco Survey: Thailand Country Report*. Bureau of Tobacco Control, Ministry of Public Health, Thailand.
- Joossens, L. (2006). *Tobacco smuggling*. Tobacco Control Factsheets [Online]. Available: [http://factsheets.globalink.org/en/smuggling.shtmlfile.\[2009/08/03\]](http://factsheets.globalink.org/en/smuggling.shtmlfile.[2009/08/03]).

- Joossens, L., Merriman, D., Ross, H., & Raw, M. (2009). *How eliminating the global illicit cigarette trade would increase tax revenue and save lives*. Paris: International Union Against Tuberculosis and Lung Disease.
- Kengganpanich, M., Termsirikulchai, L., & Benjakul, S. (2009). The impact of Cigarette Tax increase on Smoking behavior of Daily smokers. *J Med Assoc Thai*, 92 (Suppl 7): S46-53.
- Levy, D.T., Benjakul, S., Ross, H., & Ritthiphakdee, B. (2008). The role of tobacco control policies in reducing smoking and deaths in a middle income nation: results from the Thailand SimSmoke simulation model. *Tob Control*, 17, 53-9.
- Merriman, D., Chaloupka, F.J., & Yurekli, A. (2000). How big is the worldwide cigarette smuggling problem?. In Jha, P., & Chaloupka, F.J. (Eds.), *Tobacco control in developing countries*. (pp. 365-392). Oxford: Oxford University Press.
- News of Department of Excise Tax. (2009, February 2). *Sadao Checkpoint seized foreign illicit cigarettes for 30000 packs* [Online]. Available: www.excise.go.th
- Piriyarangsant, S., Sornsupap, R., Thitilak, S., and Namprasanthai, P. (2004). *Cigarette Smuggling Process in Thailand*. Thailand Tobacco Monopoly, Ministry of Finance.
- Pavananunt, P. (2009). *Empirical Analysis of Cigarette Tax Avoidance in Thailand*. Duke University, Southeast Asia Tobacco Control Alliance (Duke-SEATCA) Capacity Building Project in Illicit Trade in Tobacco, Tobacco Control Research and Knowledge Management Center (TRC), Mahidol University.
- Samtisart, I. (2003). An Economic Analysis of Tobacco Control in Thailand. *HNP Discussion Paper, Economics of Tobacco Control Paper No 15*. World Bank: Washington DC.
- Tao, M. (2005). *China Tobacco Industry Under Monopoly System: Theory, Problems, and System Reform [in Chinese]*. Shanghai China: Xiulin (Academic).
- Vathesatogkit, P. (2003). *Thailand's Experience in Tobacco Control and Tobacco Tax Policy*, Regional Workshop on Advancing Tobacco Tax Policy in Southeast Asia, Bangkok, 3-6 March 2003.
- Wisarutwong, C. (2007). *Tobacco Tax collecting for tobacco control*. Bangkok: Charoendee Munkong Printing.